

Challenges, 27(2), 54–65. <https://doi.org/10.34142/2709-7986.2022.27.2.04>
[in English].

ПЕРСОНАЛІЇ

Лідія Рапіна,

науковий співробітник відділу психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими потребами

lida_rapina@ukr.net

Lidiia Rapina,

researcher of the Department of Psychological and Pedagogical Support of Children with Special Needs

Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України вул. М. Берлінського 9, м. Київ, 04060, Україна

Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine 9, M. Berlinskoho St., Kyiv, 04060, Ukraine

ПЕРШИЙ ПРЕЗИДЕНТ НАПН УКРАЇНИ І ВИДАТНИЙ ВЧЕНИЙ-СУРДОПЕДАГОГ МИКОЛА ЯРМАЧЕНКО

До 95-річчя від дня народження

Постать академіка Миколи Дмитровича Ярмаченка (1928-2010), доктора педагогічних наук, професора, колишнього багаторічного директора Інституту педагогіки (1974-1992), відомого вченого й вихователя плеяди українських науковців-педагогів, належить до списку вагомих діячів, які уособлюють інтелектуальні і духовні досягнення української нації. Відомий український дефектолог, педагог і дослідник, учений з високою науковою ерудицією, пройшов шлях від допитливого сільського хлопчика з Полісся до

академіка, став засновником-організатором Академії педагогічних наук України, її першим президентом (1992).

Народився Микола Ярмаченко 6 вересня 1928 р. в с. Черемошні Поліського (Хабенського) району Київської області. У 5-6 класах (1939-1941 рр.) Ярмаченко навчався в Радинській неповній середній школі. Під час німецько-фашистської окупації у 1941-1943 р.р. навчання в школі було перервано. З лютого 1944 року до 1947 року навчався в Максимовицькій середній школі. Школу закінчив на відмінно.

У 1947 році Ярмаченко вступив до Київського педагогічного інституту імені О. М. Горького на поновлений у 1946 році дефектологічний факультет. На факультеті була єдина кафедра – кафедра спеціальної педагогіки, завідувачем якої був доктор медичних наук, професор Перельмутер Мойсей Маркович. Деканом факультету був відомий в Україні організатор спеціальної освіти, олігофренопедагог Смалюга Онуфрій Миколайович.

Після закінчення інституту (1951) Микола Дмитрович вступив до аспірантури за спеціальністю «сурдопедагогіка», яку закінчив у 1954 р. З цього часу свою наукову діяльність розпочав у галузі дефектології (сурдопедагогіки). Кандидатську (1954) і докторську (1969) дисертації захищав з цієї ж спеціальності.

Перебуваючи в аспірантурі, М. Д. Ярмаченко розпочав роботу на посаді викладача кафедри спеціальної педагогіки за сумісництвом. Науковим керівником дисертаційного дослідження М. Д. Ярмаченка «Развитие связной речи у глухонемых

учащихся III класса» була кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник НДІ дефектології Міністерства народної освіти УРСР А. М. Гольдберг.

З 1954 до 1973 р. працював у Київському державному педагогічному інституті ім. О.М. Горького: асистентом (1954-1956), старшим викладачем (1956-1959), завідувачем кафедри дефектології (1959-1965), завідувачем кафедри сурдопедагогіки (1965-1970), проректором з навчально-виховної роботи (1968-1973).

Значною віхою у творчому житті Миколи Дмитровича став березень 1974 р., коли його обрали членом-кореспондентом АПН СРСР, а в березні 1982 р. – дійсним членом цієї ж академії. Близько 10 років (з 1976 р.) він був членом Президії АПН СРСР.

З грудня 1973 р. Микола Дмитрович очолив Науково-дослідний інститут педагогіки УРСР, яким керував понад 21 рік. Відтоді предметом наукових пошуків М.Д. Ярмаченка стали питання методології, теорії та історії педагогіки.

Постановою Кабінету Міністрів від 16 червня 1992 р. його було затверджено дійсним членом-засновником Академії педагогічних наук України і водночас призначено президентом-організатором цієї ж Академії, а 18 листопада 1992 р. загальні збори Академії обрали Миколи Дмитровича першим президентом Академії педагогічних наук України. Він був членом ученої ради із захисту докторських і кандидатських дисертацій. Присутність його на таких наукових засіданнях зобов'язувала виступаючого доповідати про своє дослідження з великою відповідальністю.

Учений критично і водночас гуманно ставився до проблеми, яку захищав дисертант.

Головування Миколи Дмитровича Ярмаченка в період з 1993 по 1994 р. – це важливий етап у становленні Академії педагогічних наук України. У цей час у системі Академії на базі інститутів педагогіки і психології створювалися нові інститути. 1993 р. створено Інститути педагогіки і психології професійної освіти та дефектології; 1994 р. – Науково-практичний центр політичної психології. У цей час директор Інституту педагогіки М.Д. Ярмаченко перейшов на постійну роботу до Президії АПН України. З грудня 1997 р. він був радником Президії АПН України та головним науковим співробітником Інституту педагогіки АПН України.

Микола Ярмаченко здобув широке визнання у науковому середовищі як глибокий дослідник проблем навчання і соціалізації дітей з проблемами слуху, як учений у галузі сурдопедагогіки та її історії. Його докторська дисертація «Виховання і навчання глухих дітей в УРСР» (1968) стала подією в українській спеціальній педагогіці, а монографія (і водночас підручник для студентів) «Історія сурдопедагогіки» (1975), монографія «Проблема компенсації глухоти» (1976) – донині запитувані і не вийшли з наукового вжитку. Водночас М. Ярмаченко набув визнання і як дослідник у галузі методології, теорії та історії педагогіки. «Актуальні питання педагогічної науки» (1978), «Народна освіта в Українській РСР» (1979), «Розвиток народної освіти і педагогічної думки на Україні (X –

початок ХХ ст.)» (1991), «Інститут педагогіки АПН України: нарис історії» (1996), підручник для студентів «Педагогіка» (1986), «Академія педагогічних наук України: п'ятиріччя становлення і розвитку» (1997), перший в Україні «Педагогічний словник» (2001) – книги Миколи Ярмаченка, якими користується вже не одне покоління студентів, науковців і вчителів-практиків.

Окрему галузь наукових інтересів Миколи Дмитровича становили питання макаренкознавства. Усебічний аналіз спадщини видатного педагога М. Ярмаченко здійснив у публікаціях «Сучасність педагогічної спадщини А.С. Макаренка» (1989), «Педагогічна діяльність і творча спадщина А.С. Макаренка» (1989), у численних вступних статтях до вибраних творів педагога-майстра. Ярмаченко встановив наукові контакти з німецькими (з ФРН) дослідниками спадщини А. С. Макаренка з лабораторії «Макаренко – 269 реферат» Марбурзького університету, започаткувавши взаємовигідний науковий діалог та співпрацю.

Протягом 1991-1995 рр. М. Ярмаченко керував створеною ним на базі Полтавського педагогічного інституту імені В. Г. Короленка (нині Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка) Міжнародною Макаренківською Асоціацією, до якої входили дослідники та послідовники ідей і досвіду А. Макаренка з ФРН, КНР, Польщі, США, Франції, Чехословаччини. Протягом 5 років, коли Микола Дмитрович очолював АПН України, найвища у галузі освіти академічна установа пройшла важливий етап становлення, сформування структури, в якій

з'явилася низка нових науково-дослідних інститутів, зросла кількість співробітників, оновилися й розширилася тематика досліджень, почалося розроблення нової філософії освіти – національно орієнтованої. Багато викладачів закладів вищої освіти, молодих учених, освітян-практиків завдячують М. Ярмаченку своїм творчим зростанням. Завдяки його щирій пораді, сприянню і науковим рекомендаціям склалася наукова доля великої кількості пошукачів, у тому числі – його аспірантів і докторантів.

Ще 1982 р. Микола Дмитрович Ярмаченко написав: «Школа майбутнього акцентуватиме увагу на розвитку творчих начал. Уроки все більше набуватимуть дослідницько-експериментального характеру. Адже, готуючи людину майбутнього, принципово важливо сформувати в неї вміння орієнтуватися в науках, самостійно знаходити в літературі, довідниках потрібну інформацію. Слід вчити самостійно здобувати знання і вивільнити час від механічного заучування на пошук, експеримент, дослідництво» (Ярмаченко М.Д. (1982). Всебічний розвиток: [Про виховання людей майбутнього]. Вечірній Київ. 1982. 11 жовт. (№ 233). С.3). За висловом учениці і згодом колеги, професора Л. Фомічової, М. Ярмаченко «був українцем, вихованим землею і батьками. Кращий син свого народу, ... взірець для прийдешніх поколінь України» (Фомічова Л.І. (2021). Микола Дмитрович Ярмаченко. У : Українська спеціальна педагогіка в персоналіях: Навч. посіб. / За заг. ред.

В.І.Бондаря, В.М.Синьова. Запоріжжя: Вид-во Хортицької нац. академії. С. 384-386).

Микола Дмитрович – сильна особистість, для якої принципи педагогічної науки були механізмом щоденної його поведінки. В нього не було бажання пристосовувати наукові знання до розв'язання своїх індивідуальних завдань. Він усього себе віддав справі сурдопедагогіки і загальним питанням теорії та історії педагогіки.

Творчий доробок ученого становить понад 300 праць у галузі педагогіки. Це і підручники, і навчальні посібники із сурдопедагогіки та педагогіки для вищих навчальних закладів і середніх шкіл, монографічні праці і численні статті, присвячені принципу поєднання навчання з вихованням, продуктивною працею в освітніх закладах України. У нього була добре продумана система, що передбачала шляхи і засоби впровадження досягнень науки через експериментальні, базові, опорні школи та інші навчально-виховні заклади в масову практику.

Результатом наукових пошуків Миколи Дмитровича Ярмаченка стали також видання «Розвиток народної освіти і педагогічної думки на Україні (XIX – поч. XX ст.)» (1991); «Інститут педагогіки України: Нарис історії» (1996); «Академія педагогічних наук України: п'ятиріччя становлення і розвитку» (1997) та багато ін.

Значну увагу він приділяв питанням теорії методики виховання, змісту освіти, форм і методів навчання, забезпечення навчальних

закладів професорсько-викладацьким складом, необхідною навчально-методичною літературою тощо.

Миколі Дмитровичу Ярмаченку присвоєно звання заслуженого діяча науки і техніки (1991), він був нагороджений орденами Дружби народів (1986) та «За заслуги» III ступеня (1998), знаком «Антон Макаренко» (2005), медаллю Н.К. Крупської (1988), медаллю «Ветеран праці» (1985), медаллю Американського біографічного інституту «MedalofHonor» (Медаль честі) (2002), а також Почесною Грамотою Верховної Ради України (2003).

Ім'я Миколи Дмитровича Ярмаченка, безумовно, можна віднести до когорти діячів і мислителів, вартих ушанування і пам'яті. І цей процес постійно відбувається. Так, 11 вересня 2013 року в Національному університеті імені М. П. Драгоманова, де Микола Дмитрович пропрацював 20 років, відкрито музей його імені. Аудиторія 13-8 в гуманітарному корпусі НПУ носить ім'я вченого завдяки ініціативі й роботі кафедри сурдопедагогіки Інституту корекційної педагогіки та психології Драгоманівського вишу. Враховуючи вплив наукових ідей Миколи Ярмаченка на становлення та перспективи розвитку національної спеціальної педагогіки, в 2018 році Інституту спеціальної педагогіки і психології присвоєно його ім'я.

Ще у 1986 році у відповідях на запитання анкети журналу «Наука і суспільство» Микола Дмитрович Ярмаченко наголошував: «Практична педагогіка приваблює передусім своєю творчою насиченістю. Вона несумісна з косністю, консерватизмом і педагогічним бюрократизмом, що, як правило, поділяють

вихователів і вихованців на табори, котрі протистоять один одному, завдають непоправної шкоди формуванню у підростаючих поколінь міжлюдських взаємин, висушують життєдайні джерела, вбивають творчі паростки і власне життя. Педагогічна теорія вимагає глибокого проникнення в сутність людини, основних етапів її становлення і розвитку. Педагогічна діяльність безперечно належить до найскладніших професій. Але водночас дає надзвичайно сильне почуття радості, оскільки усвідомлюєш, що зусилля не марні, що вони проросли у твоїх вихованцях дорогоцінними скарбами людяності, творчості й натхнення».

ХРОНІКА. ПОДІЇ. КОМЕНТАРІ

Шановні читачі!

Просимо звернути увагу на нові вимоги до подання статей. Подання рукопису статті до розгляду журналу передбачає:

- надання **Довідки від автора**;
- оформлення тексту статті відповідно до **Вимог до оформлення авторських рукописів**.

Вимоги до оформлення авторських рукописів

Стаття надсилається у форматі Microsoft Word з розширенням .doc, .docx чи .rtf.

Назва файлу відповідає прізвищу автора.

Мова публікації: українська або англійська.

Обсяг статті: 12–21 сторінки (разом із анотаціями, таблицями, графіками і літературою).